

59. ročník

2022/2023

NÁRODNÍ KOLO

Kategorie A

Teoretická část – Zadání

60 bodů, 240 minut (4 h)

ANORGANICKÁ CHEMIE**16 BODŮ****Úloha 1 Oxoanionty síry****8 bodů**

Štiplavý toxický plyn **A** (obsahuje 50,0 % síry) je poněkud rozpustný ve vodě za vzniku středně silné dvojsytné kyseliny **B** ($pK_{a1} = 2,0$; $pK_{a2} = 7,2$). Její dianion je schopen za varu reagovat s elementární sírou za vzniku aniontu **C**, který se uplatňuje v jodometrii, kde se využívá kvantitativní reakce **C** s trijodidovým aniontem za vzniku jodidových iontů a aniontu **D**. Pokud je anion **C** vystaven působení silnějších oxidovadel, např. chloru, je oxidován až na anion **E**, který je zcela tetraedrický.

1) Identifikujte částice A-E pomocí vzorců, napište jejich názvy a nakreslete jejich strukturní vzorce.

Částice A :	
Částice B :	
Částice C :	
Částice D :	
Částice E :	
	body:

Hydrogenanion odvozený od kyseliny **B** může ve vodě existovat ve dvou tautomerních formách. Ty při zahušťování roztoku kondenzují za vzniku jiného aniontu **F**, který existuje pouze v krystalickém stavu.

2) Napište pomocí strukturních vzorců reakci obou tautomerů a nazvěte produkt F.

Rovnice kondenzační reakce (využijte <u>strukturní vzorce</u> reaktantů i produktu F):	
Název částice F :	
	body:

Oxidace látky **A** většinou silných oxidačních činidel (např. KMnO_4 , $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$, H_2O_2 v kys. prostředí) vede ke vzniku stálého aniontu **E**. Jemná oxidace pomocí MnO_2 ovšem vedle určitého podílu **E** poskytuje též jiný oxidační produkt **G**, v němž vystupuje síra s formálním ox. číslem +V. Zajímavé je, že tento anion není možné připravit redukcí aniontu **E**, a že za laboratorní teploty odolává většině oxidačních i redukčních činidel.

3) Popište vznik aniontu G z látky A vyčíslenou rovnicí, nazvěte G a nakreslete jeho strukturní vzorec.

Reakce vzniku aniontu G :
Název a strukturní vzorec aniontu G :
body:

Přestože látka **A** vůči většině reakčních partnerů vystupuje jako redukovadlo, existují vzácně i případy, kdy hraje roli oxidačního činidla. Jedním takovým příkladem je redukce látky **A** elementárním zinkem, která vede ke vzniku aniontu **H**. Jeho zinečnatá sůl se v technologii převádí pomocí hydroxidu sodného na sodnou sůl, která nalézá v drogerii užití jako odbarvovač textilních tkanin.

4) Popište vznik aniontu H z látky A vyčíslenou rovnicí, nazvěte H a nakreslete jeho strukturní vzorec. Jaké formální oxidační číslo má v něm síra?

Reakce vzniku aniontu H :
Název a strukturní vzorec aniontu H :
body:

Úloha 2 Pourbaixův diagram síry

6 bodů

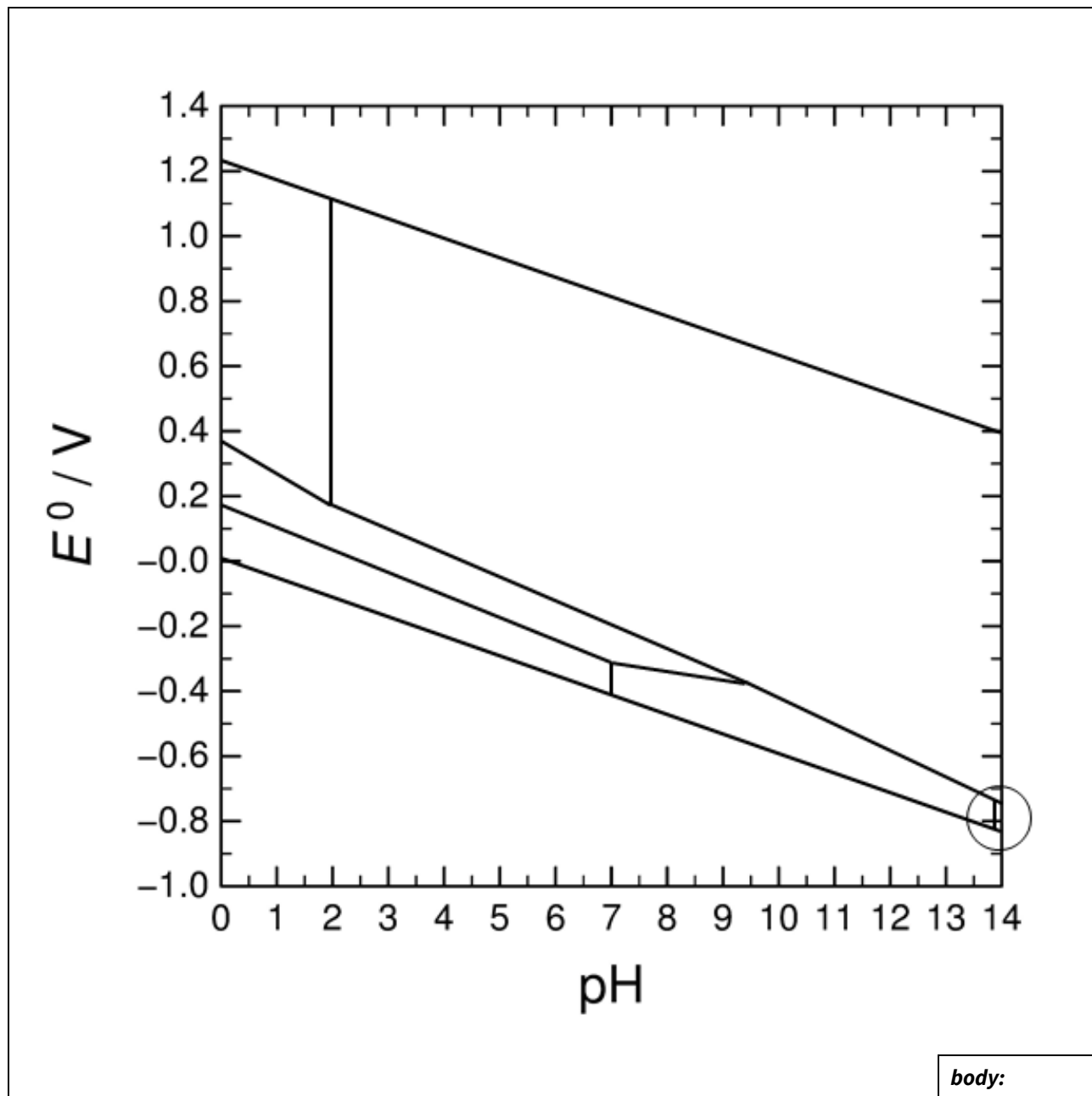
Síra vázaná ve sloučeninách vystupuje v plynulé řadě oxidačních čísel od $-II$ po $+VI$. Vhodné zobrazení stability jednotlivých částic v závislosti na pH a redoxním potenciálu představuje tzv. Pourbaixův diagram (neboli diagram oblastí převažující existence v podmíněných redoxních rovnováhách).

- 1) V následující tabulce je uveden přehled termodynamických dat vybraných částic síry, kterými se budeme dále zabývat. Doplňte (přímo do naznačených políček v zadání) u redoxních rovnováh příslušné redoxní potenciály.

Rovnováha	log K	E^0 / V
<i>Redoxní rovnováhy</i>		
$O_2(g) + 4 H^+(aq) + 4 e^- = 2 H_2O(l)$	83,1	
$2 H^+(aq) + 2 e^- = H_2(g)$	0,0	
$SO_4^{2-}(aq) + 8 H^+(aq) + 6 e^- = S(s) + 4 H_2O(l)$	39,2	
$S(s) + 2 H^+(aq) + 2 e^- = H_2S(aq)$	4,8	
<i>Acidobazické rovnováhy</i>		
$H_2O(l) = H^+(aq) + OH^-(aq)$	-14,0	-
$H_2S(aq) = HS^-(aq) + H^+(aq)$	-7,0	-
$HS^-(aq) = S^{2-}(aq) + H^+(aq)$	-13,9	-
$H_2SO_4(aq) = HSO_4^-(aq) + H^+(aq)$	3,0	-
$HSO_4^-(aq) = SO_4^{2-}(aq) + H^+(aq)$	-2,0	-

- 2) Na obrázku je naznačen Pourbaixův diagram platný pro sloučeniny síry. Vepište do jednotlivých zón vzorec částice, která je za daných podmínek v systému převažující. Nezapomeňte na malou zónu v pravém dolním rohu diagramu (naznačena kroužkem).

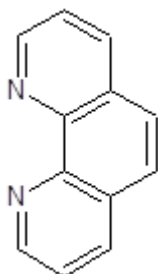

body:

Úloha 3 Fenanthrolinové komplexy železa

2 body

Řada ligandů tvoří termodynamicky stabilní komplexy jak s ionty železnatými, tak i železitými. Jedním z nich je 1,10-fenanthrolin, který vystupuje jako bidentátní ligand, a tudíž koordinuje oktaedrický ion železa ve stechiometrickém poměru Fe : L = 1 : 3. Pokud je železo v komplexu v oxidačním čísle +II, komplex má intenzivně oranžově červenou barvu a nazývá se ferroin. Naopak jako ferriin se nazývá modrý zoxidovaný komplex téže stechiometrie obsahující ve své struktuře atom železa v oxidačním stavu +III. Mezi oběma komplexy je dostupná kineticky rychlá reverzibilní přeměna, a proto nalézá ferroin užití jako vizuální redoxní indikátor při oxidimetrických titracích nebo při sledování průběhu oscilačních reakcí.

Rovnováha	E^0 / V	$\log K$
$Fe^{3+}(aq) + e^- = Fe^{2+}(aq)$	0,77	
$Fe^{2+}(aq) + 3 phen(aq) = [Fe(phen)_3]^{2+}(aq)$		21,0
$Fe^{3+}(aq) + 3 phen(aq) = [Fe(phen)_3]^{3+}(aq)$		13,8

Pozn.: phen = 1,10-fenanthrolin

1) Vypočítejte redoxní potenciál páru $[Fe(phen)_3]^{3+/2+}$ s využitím termodynamických dat v tabulce.

Výpočet:

body:

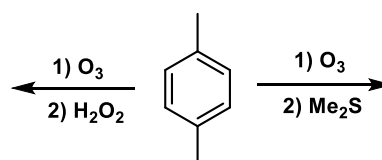
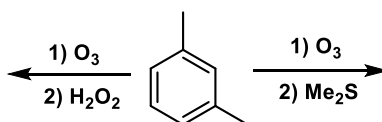
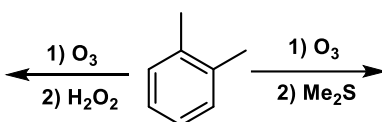
ORGANICKÁ CHEMIE

16 BODŮ

Úloha 1 Drastická ozonolýza

5 bodů

- 1) Jaké produkty můžeme očekávat při redukční a oxidativní ozonolýze následujících látek? Zvažujte při tom, že aromáty mají více rezonančních struktur. Pokud nějaká látka vzniká při jedné reakci vícekrát, zdůrazněte to pomocí stechiometrických koeficientů.

body:

Úloha 2 Jde to i bez mědi - ale bez mědi to není ono!**2 body**

Ve školním kole jsme si na příkladu tri(prop-2-yn-1-yl)aminu a benzylazidu ukázali mechanismus azidového kliku katalyzovaného ionty Cu^+ . Tato reakce ale může pomalu probíhat za zvýšené teploty i bez katalýzy ionty Cu^+ . Mechanismus je v takovém případě podobný např. ozonolyze alkenů.

- 1) **S použitím šipek napište detailní mechanismus/mechanismy termické reakce tri(prop-2-yn-1-yl)aminu s prvním ekvivalentem benzylazidu. Benzylovou skupinu můžete zkrátit jako „Bn“. Kolik finálních produktů termická 1,3-dipolární cykloadice tri(prop-2-yn-1-yl)aminu s právě třemi ekvivalenty benzylazidu poskytne?**

body:

- 2) **Nakreslete všechny produkty termické reakce tri(prop-2-yn-1-yl)aminu s právě třemi ekvivalenty benzylazidu. Benzylovou skupinu můžete zkrátit jako „Bn“.**

body:

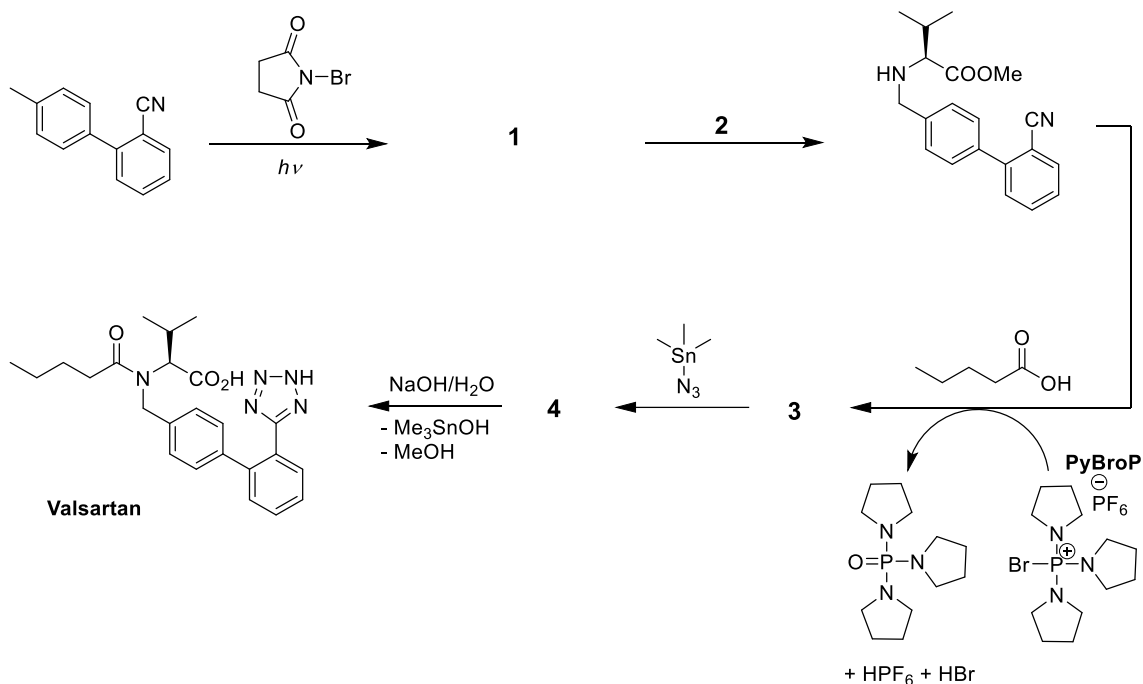

Úloha 3 Pod tlakem

4 body

Valsartan patří do skupiny léčiv zvaných antagonisté receptoru angiotenzinu II, které napomáhají snižovat vysoký krevní tlak. Ve schématu níže je znázorněna syntéza valsartanu. Meziprodukt **1** reaguje s methylesterem aminokyseliny **2**, jejíž název je zakomponován do názvu tohoto léčiva. Acylace pentanovou kyselinou za vzniku amidu **3** se účastní činidlo PyBroP, které pentanovou kyselinu nejprve transformuje na reaktivní intermediát **A**. Meziprodukt **4** vzniká reakcí trimethylstannyl azidu s látkou **3**. Trimethylstannyl azid reaguje s nitrilovou skupinou látky **3** ve smyslu 1,3-dipolární cykloadice podobným mechanismem, jakým reagují například organické azidy s alkyny.

1) Ve schématu syntézy valsartanu doplňte struktury meziproduktů a reaktantů 1-4.

Produkt 1	
Reaktant 2	

body:

Produkt 3

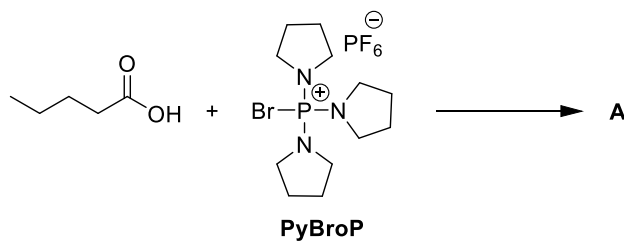
Produkt 4

body:

2) Jaký je triviální název aminokyseliny, kterou bychom připravili hydrolyzou látky 2?

body:

3) Nakreslete strukturu aktivovaného intermediátu A vznikajícího reakcí činidla PyBroP s pentanovou kyselinou. Intermediát A velmi rychle reaguje s aminy za vzniku amidů.

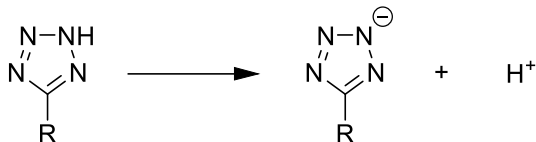

body:

Ve struktuře valsartanu je obsažen pětičlenný heterocyklus, který se nazývá tetrazol. Tetrazol je v medicíně často využíván jako tzv. bioisoster karboxylové kyseliny (bioisostery jsou substituenty, které vedou k podobnému biologickému účinku látky ve srovnání s mateřskou strukturou).

- 4) Nakreslete všechny rezonanční struktury aniontu vzniklého deprotonací substituovaného tetrazolu (přesuny elektronů mezi jednotlivými rezonančními strukturami znázorníte šipkami) a pokuste se pomocí těchto rezonančních struktur vysvětlit, proč je pK_a substituovaného tetrazolu srovnatelné s pK_a karboxylových kyselin.

body:

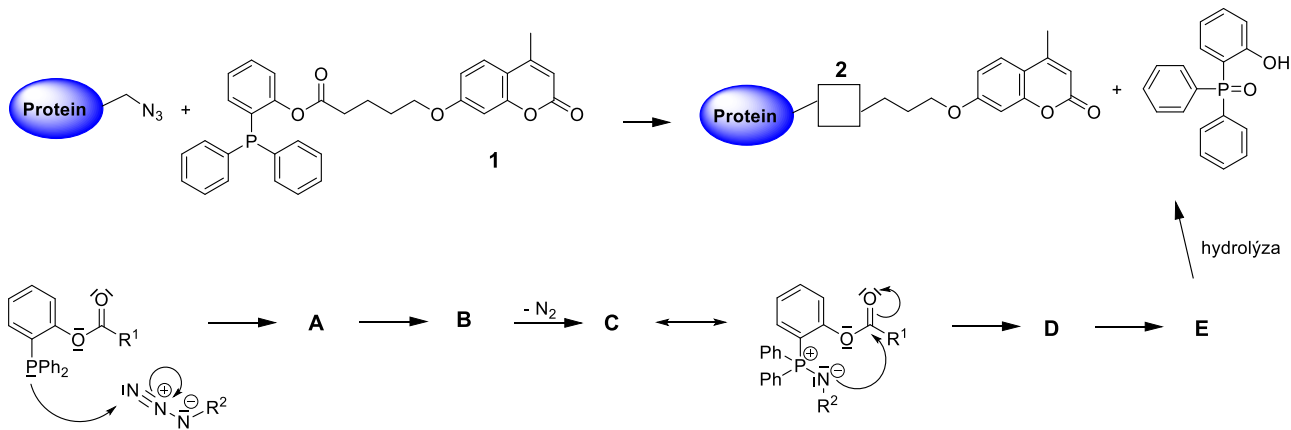

Úloha 4 Posviťme si na proteiny

5 bodů

V minulém kole jsme využili Staudingerovu reakci pro přípravu aminů z příslušných azidů. Ukázali jsme si také význam 1,3-dipolární cykloadice azidů s napnutými alkyňmi v tzv. bioortogonálních klik reakcích. Jedna z variant Staudingerovy reakce je též využívána jako bioortogonální klik reakce například při zavádění fluorescenčních značek do proteinů při jejich zobrazování v živých buňkách. (Za jistých podmínek lze živé buňky „donutit“, aby namísto aminokyseliny methioninu do proteinů částečně zabudovávaly azidoalanin.)

Jednou z takových fluorescenčních značek může být například fosfinový derivát kumarinu **1** uvedený ve schématu níže.

- 1) S pomocí šipek detailně rozepište jednotlivé kroky mechanismu tzv. Staudingerovy ligace A–E (v mechanismu azid R^2-N_3 zastupuje protein modifikovaný azidovými skupinami a fosfin se substituentem R^1 příslušný fosfinový derivát kumarinu). Kroky A–C jsou shodné s mechanismem klasické Staudingerovy reakce. Pro zápis mechanismu je nutné meziproduct z kroku C převést na vhodnou rezonanční strukturu.

body:

Pokračování

body:

- 2) Dokreslete celou strukturu proteinu označeného derivátem kumarinu, tj. včetně chybějící části spojky mezi proteinem a fluorescenčním kumarinovým skeletem v rámečku 2 (protein zakreslete stejně schematicky jako v zadání).

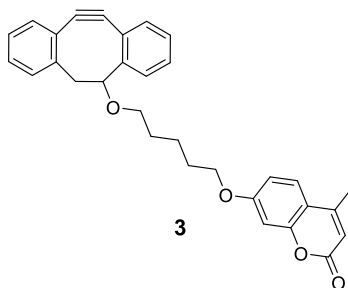
body:

- 3) Reakce znázorněná ve schématu výše se v angličtině nazývá „traceless Staudinger ligation“, tedy volně přeloženo „bezstopé Staudingerovo svázání“. Pokuste se slovně vysvětlit, proč se reakce takto nazývá.

body:

- 4) Jaký přidaný potenciální problém v porovnání se Staudingerovou ligací bychom mohli očekávat při značení malých proteinů nebo dokonce peptidů nesoucích azidové skupiny pomocí níže uvedeného napnutého alkynu (3) s fluorescenční kumarinovou značkou (týká se změny fyzikálně-chemických vlastností proteinu po jeho modifikaci)?

body:

FYZIKÁLNÍ CHEMIE**16 BODŮ****Vzorečkovník****Definice pH**

$$\text{pH} = -\log a(\text{H}^+)$$

Disociační konstanta kyseliny pro reakci $\text{HA} \rightarrow \text{H}^+ + \text{A}^-$

$$K_a = \frac{a(\text{H}^+) \cdot a(\text{A}^-)}{a(\text{HA})}$$

$$\text{p}K_a = -\log(K_a)$$

Součin rozpustnosti pro reakci $\text{X}_m\text{Y}_n \rightarrow m\text{X}^{n+} + n\text{Y}^{m-}$

$$K_s = a^m(\text{X}^{n+}) \cdot a^n(\text{Y}^{m-})$$

$$\text{p}K_s = -\log(K_s)$$

Konstanta stability komplexu pro reakci $\text{M}^{m+} + n\text{L}^- \rightarrow [\text{ML}_n]^{m-n}$

$$\beta = \frac{a([\text{ML}_n]^{m-n})}{a(\text{M}^{m+}) \cdot a^n(\text{L}^-)}$$

Stavová rovnice ideálního plynu

$$p \cdot V = n \cdot R \cdot T$$

Faradayův zákon elektrolýzy

$$n = \frac{Q}{z \cdot F}$$

Nernstova rovnice pro poloreakci a reakci

$$E = E^\circ - \frac{R \cdot T}{z \cdot F} \cdot \ln\left(\frac{a^{v_i}(\text{RED})}{a^{v_i}(\text{OX})}\right)$$

$$E = E^\circ - \frac{R \cdot T}{z \cdot F} \cdot \ln\left(\frac{a^{v_i}(\text{produkty})}{a^{v_i}(\text{reaktanty})}\right)$$

kde v_i jsou příslušné stechiometrické koeficienty

Napětí koncentračního článku

$$E = \frac{R \cdot T}{z \cdot F} \cdot \ln\left(\frac{a(c_2)}{a(c_1)}\right)$$

Vztah mezi Gibbsovou energií a redukčním potenciálem

$$\Delta G = -z \cdot F \cdot E$$

Energie spojená s přenosem jednotkového kladného náboje přes potenciálový rozdíl $\Delta\phi$

$$\Delta G = -F \cdot \Delta\phi$$

Rovnovážná konstanta pro reakci $p P + q Q \rightarrow r R + s S$

$$K = \frac{a_{\text{eq}}^r(\text{R}) \cdot a_{\text{eq}}^s(\text{S})}{a_{\text{eq}}^p(\text{P}) \cdot a_{\text{eq}}^q(\text{Q})}$$

Vztah mezi standardní Gibbsovou energií a rovnovážnou konstantou

$$\Delta G^\circ = -R \cdot T \cdot \ln(K)$$

Závislost Gibbsovy energie na aktivitě reaktantů a produktů pro reakci $p P + q Q \rightarrow r R + s S$

$$\Delta G = \Delta G^\circ + R \cdot T \cdot \ln\left(\frac{a^r(\text{R}) \cdot a^s(\text{S})}{a^p(\text{P}) \cdot a^q(\text{Q})}\right)$$

Řešení kvadratické rovnice $ax^2 + bx + c = 0$

$$x_{1,2} = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$$

Vztahy pro počítání s logaritmy

$$\log_a(b \cdot c) = \log_a(b) + \log_a(c)$$

$$\log_a\left(\frac{b}{c}\right) = \log_a(b) - \log_a(c)$$

$$\log_a(b^c) = c \cdot \log_a(b)$$

$$\log_a(b) = \frac{\log_c(b)}{\log_c(a)}$$

Fyzikální konstanty, převody jednotek a aktivity

Univerzální plynová konstanta

$$R = 8,314 \text{ J} \cdot \text{mol}^{-1} \cdot \text{K}^{-1}$$

Elementární náboj

$$e = 1,602 \cdot 10^{-19} \text{ C}$$

Faradayova konstanta

$$F = 96\,485 \text{ C} \cdot \text{mol}^{-1}$$

Boltzmannova konstanta

$$k_B = 1,38 \cdot 10^{-23} \text{ J} \cdot \text{K}^{-1}$$

Avogadrova konstanta

$$N_A = 6,022 \cdot 10^{23} \text{ mol}^{-1}$$

Termodynamická teplota

$$T [\text{K}] = t [^\circ\text{C}] + 273,15$$

Definitorický redukční potenciál standardní vodíkové elektrody za libovolné teploty

$$E^\circ = 0 \text{ V}$$

Aktivity dosazované ve výpočtech (přibližně) získáme:

- čistá látka i v pevném skupenství: $a_i = 1$
- čistá látka i v kapalném skupenství: $a_i = 1$
- látka i v plynném skupenství: $a_i = \frac{p_i}{p^{\text{st}}}$, kde $p^{\text{st}} = 1 \text{ bar} = 100\,000 \text{ Pa}$
- látka i v roztoku: $a_i = \frac{c_i}{c^{\text{st}}}$, kde $c^{\text{st}} = 1 \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$

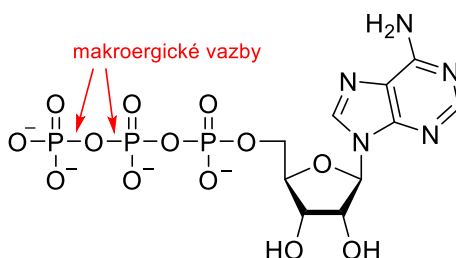

Úloha 1 ATP

6,8 bodu

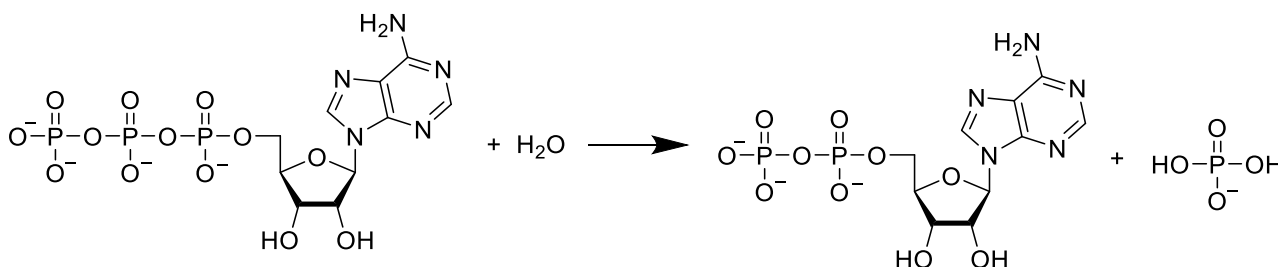
ATP (Association of Tennis Professionals) je organizace sdružující mužské profesionální tenisty hrající na mezinárodní úrovni. Byla založena v roce 1972 a dnes pořádá několik stovek turnajů ročně po celém světě. Mezi nejprestižnější patří tzv. Grand Slamy. Ty jsou celkem čtyři – Australian Open, French Open, Wimbledon a US Open. Analogickou organizací pro tenistky je pak WTA (Women's Tennis Association). Tato úloha se ale tenisem nezabývá.

Místo toho bude v centru naší pozornosti molekula adenositrifosfátu (ATP), se kterou jsme se již setkali v krajském kole. Fungování ATP jako zdroje energie bývá někdy vysvětlováno tak, že v molekule je obsažena „makroergická vazba“ (Obr. 1), při jejímž štěpení se uvolňuje energie.

Obrázek 1: Molekula ATP s vyznačenými „makroergickými vazbami“

To ovšem není zcela přesné. Při samotném štěpení jakékoliv chemické vazby je energii naopak nutno dodat. Nicméně celková rozkladná reakce ATP (Rovnice 1), která v těle probíhá, je opravdu termodynamicky výhodná a energie se při ní uvolňuje.

Rovnice 1: Hydrolytické štěpení molekuly ATP

Například průběh reakce v Rovnici 1 pro izolované molekuly v plynném skupenství je spojen se standardní změnou Gibbsovy energie $\Delta G^\circ = -698,3 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}$. Abychom mohli vyhodnotit standardní změnu Gibbsovy energie ve vodném roztoku (což je biologicky smysluplnější), je zapotřebí znát ještě hodnoty tzv. hydratačních energií pro všechny reaktanty a produkty. Hydratační energie je standardní změna Gibbsovy energie spojená s přenosem izolované částice v plynném skupenství do vodného roztoku:

Konkrétní hodnoty naleznete v Tabulce 1.

Tabulka 1: Hodnoty hydratačních energií (v $\text{kJ} \cdot \text{mol}^{-1}$) pro reaktanty a produkty z Rovnice 1

Částice	$\Delta_{\text{hyd}}G^\circ$
ATP^{4-}	-2 787,9
H_2O	-36,0
ADP^{3-}	-1 799,1
H_2PO_4^-	-337,2

1) Výrazně vyšší hodnota hydratační energie ATP ve srovnání s ADP je převážně zapříčiněna:

- a) vyšší hustotu náboje
- b) vyšší molární hmotností
- c) větším počtem vazeb kyslík–fosfor
- d) vyšším redukčním potenciálem

body:

2) Určete standardní změnu Gibbsovy energie pro hydrolýzu ATP podle rovnice 1 ve vodném roztoku. (Pokud se vám ji nepodaří spočítat, použijte v dalších výpočtech hodnotu $-15 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}$.)

$\Delta G^\circ =$

body:

Za fyziologických podmínek nemá hodnota ΔG° pro hydrolýzu ATP velkou výpovědní hodnotu. Rovnovážná koncentrace ATP při hydrolýze je zde totiž zhruba $1 \text{ mmol} \cdot \text{dm}^{-3}$, koncentrace ADP je pak $0,001 \text{ mmol} \cdot \text{dm}^{-3}$ a koncentrace H_2PO_4^- zhruba $1 \text{ mmol} \cdot \text{dm}^{-3}$. Navíc teplota je asi $37 \text{ }^\circ\text{C}$. Přítomnost ostatních rozpuštěných látek zanedbáme.

- 3) Určete změnu Gibbsovy energie pro hydrolýzu ATP podle Rovnice 1 za fyziologických podmínek. (Pokud se vám ji nepodaří spočítat, použijte v dalších výpočtech hodnotu $-50 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}$.)

$\Delta G =$	<i>body:</i>

- 4) Ze zadaných dat je vidět, že koncentrace ADP je výrazně nižší než koncentrace ATP a tento stav si organismus udržuje. Vysvětlete, proč je to biologicky výhodné.

<i>body:</i>

Energie získaná z popsané hydrolýzy ATP za fyziologických podmínek je využívána pro celou řadu procesů. Jedním z nich je provoz tzv. sodno-draselné pumpy. Ta z cytosolu uvnitř buněk odvádí Na^+ ionty do mimobuněčného prostoru (do krve) a zároveň z mimobuněčného prostoru do buňky přivádí K^+ ionty. V živých organismech je proto v koncentracích těchto iontů v buňkách a mimo ně značná nerovnováha, jak ukazuje Tabulka 2. Kromě toho je buněčná membrána, přes kterou k přenosu dochází, charakterizována membránovým potenciálem o hodnotě -100 mV . Znaménko mínus značí, že na vnější straně membrány je potenciál vyšší, tedy např. kationty mají tendenci se pohybovat směrem do buňky.

Tabulka 2: Koncentrace iontů v buňce a mimo ni (v $\text{mmol} \cdot \text{dm}^{-3}$) pro reaktanty a produkty z Obr. 2

Ion	V buňce	Mimo buňku
Na^+	13	145
K^+	100	5

V biochemických učebnicích se dočteme, že sodno-draselná pumpa za spotřeby jedné molekuly ATP přenesou zároveň 3 Na^+ ionty ven z buňky a 2 K^+ ionty do buňky.

5) Vypočítejte účinnost sodno-draselné pumpy za fyziologických podmínek.

účinnost =	body:

Úloha 2   Argentochloridová elektroda**5,4 bodu**

Argentochloridová elektroda patří v elektrochemii mezi běžně používané referenční elektrody. Jedná se o stříbrný drátek pokrytý tenkou vrstvou AgCl a ponořený do roztoku KCl (schematicky bychom tuto elektrodu mohli zapsat jako $\text{Ag (s) | AgCl (s) | KCl (aq, c)}$). Její redukční potenciál (vůči standardní vodíkové elektrodě) při teplotě 25 °C je 0,210 V pro koncentraci KCl rovnu $3 \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$.

1) Zapište poloreakci, ke které se vztahuje hodnota potenciálu 0,210 V.

	body:
--	--------------

2) Spočítejte hodnotu redukčního potenciálu při 25 °C pro argentochloridovou elektrodu obsahující roztok KCl o koncentraci $1 \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$.

$E =$	body:

Standardní redukční potenciál standardní vodíkové elektrody (SVE) byl definitoricky položen nule pro libovolnou teplotu. Existují ale i rozsáhlé snahy o určení absolutního redukčního potenciálu SVE. Často přijímanou hodnotou je 4,28 V (tato hodnota platí pro teplotu 25 °C).

3) Jaká bude hodnota absolutního redukčního potenciálu SVE pro teplotu 35 °C?

<p>e) menší než 4,28 V</p> <p>f) přesně 4,28 V</p> <p>g) větší než 4,28 V</p> <p>h) ze zadaných údajů není možné rozhodnout</p>	body:
---	--------------

- 4) Určete hodnotu absolutního redukčního potenciálu argenochloridové elektrody (při 25 °C, $c(\text{KCl}) = 3 \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$).

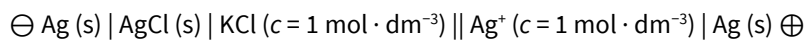
$E =$	<i>body:</i>

- 5) Absolutní redukční potenciál neznámé elektrody X má (při 25 °C) hodnotu 4,403 V. Spočítejte napětí článku, který vznikne spojením této elektrody s argenochloridovou elektrodou ($c(\text{KCl}) = 3 \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$).

$\Delta E =$	<i>body:</i>

Nyní se zaměříme na to, jak nám může být argentochloridová elektroda užitečná při určování součinu rozpustnosti AgCl. Pro tyto účely byl sestaven následující článek.

Napětí uvedeného článku je 0,5769 V při teplotě 25 °C.

6) Vypočítejte hodnotu pK_s pro AgCl při 25 °C.

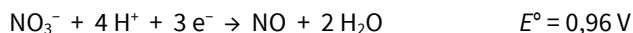
$pK_s =$

body:

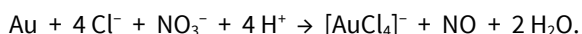

Úloha 3   Královská lučavka**3,8 bodu**

Díky úžasné nové pozlacené koruně ze školního kola už král nepotřebuje svou starou korunu vyrobenou z ryzího zlata. Aby ji nikdo neoprávněně nepoužíval, rozhodl se ji rozpustit v kyselině. Nejprve byla za tímto účelem použita koncentrovaná kyselina dusičná. Ta má silné oxidační účinky:

Rozpouštění se však v tomto případě nepodařilo. Od dvorního alchymisty se král dozvěděl, že zlato by bylo možné rozpustit v tzv. lučavce královské (směs HNO_3 a HCl v poměru 1 : 3). A fungovalo to! Rozpouštění v takovém případě probíhá podle rovnice

Dále máte k dispozici následující údaje.

Všechny údaje i otázky v této úloze se týkají teploty 25 °C. V následujících otázkách je dostatečné operovat se standardními redoxními potenciály, příp. standardními změnami Gibbsovy energie.

1) Za pomoci zadaných dat vysvětlete, proč se zlato nerozpouští v koncentrované kyselině dusičné.

body:

- 2) Spočítejte, jaká změna Gibbsovy energie odpovídá reakci tvorbě komplexu $\text{Au}^{3+} + 4 \text{Cl}^- \rightarrow [\text{AuCl}_4]^-$. (Pokud se vám ji nepodaří spočítat, použijte v dalších výpočtech hodnotu $-200 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}$.)

$\Delta G^\circ =$	<i>body:</i>

- 3) Za pomoci výpočtu dokažte, že lučavka královská skutečně zlato rozpouští.

--

--

Pokračování

body:

4) Lučavku královskou k rozpouštění zlatých předmětů používali lidé i v modernějších dějinách. Ve 20. století to byl například maďarský chemik György Hevesy. Ten v lučavce rozpustil:

- a) zlatou pohřební masku ze starověkého Egypta
- b) rezervní zlaté cihličky maďarské banky
- c) pozlacenou středověkou vázu z hradu Diósgyőr
- d) dvě medaile Nobelových cen

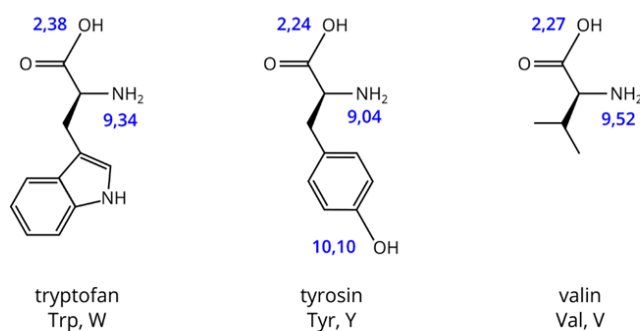
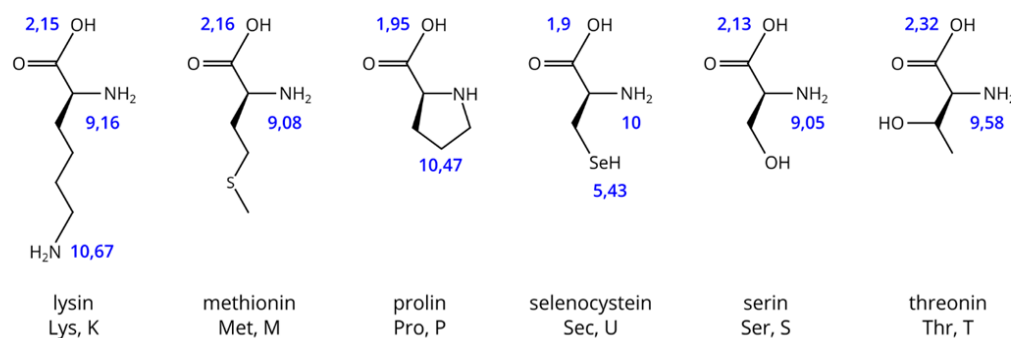
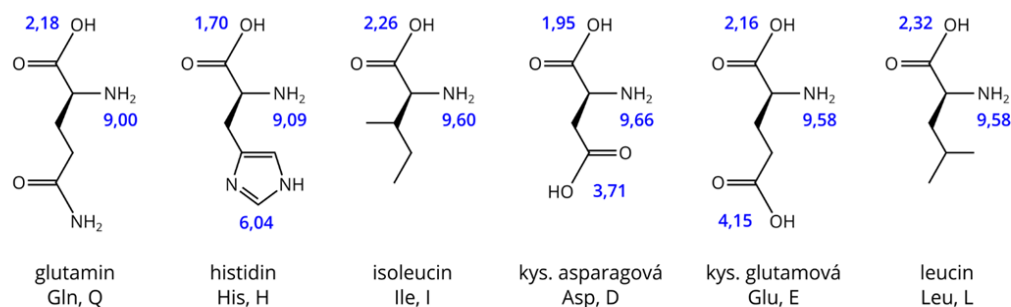
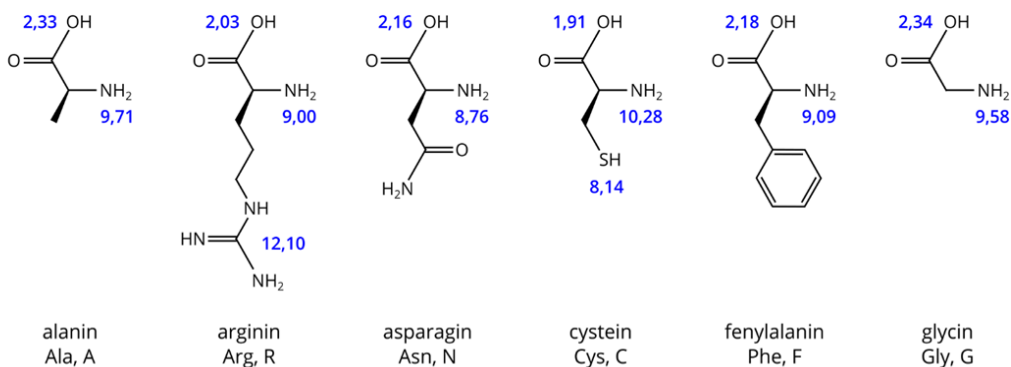
body:

BIOCHEMIE

12 BODŮ

Strukturní vzorce 21 kódovaných aminokyselin s jejich triviálními názvy, trojpísmennými a jednopísmennými zkratkami. Modře jsou uvedeny hodnoty pK_a vybraných chemických skupin.

Úloha 1   Methionin**4 body**

Syntéza proteinů začíná kodonem AUG, tzv. start kodon. Proto je 1. srpen (angl. AUGust) považován za Světový den RNA. Na start kodon se v bakteriích váže tRNA nesoucí *N*-formylmethionin (fMet), derivát methioninu.

- 1) Pomocí strukturních vzorců запиšte chemickou rovnici vzniku dipeptidu katalyzovaného ribozomem. Zvolte si libovolnou druhou aminokyselinu a tRNA značte schématicky. R/S izomerii nemusíte brát v potaz.**

body:

fMet slouží jako regulační aminokyselina a je během proteosyntézy z rodičího se proteinu odstraňován ve dvou krocích. Peptidová deformylasa (PDF) hydrolyzuje fMet na Met a methionyl aminopeptidasa (MAP) následně Met z rodičího se proteinu odstraní.

- 2) Pomocí strukturních vzorců запиšte chem. rovnici konverze fMet na Met. R/S izomerii nemusíte brát v potaz.**

body:

PDF se váže na povrch ribozomu nezávisle na tom, zda je ribozom prázdný, nebo právě syntetizuje protein. Disociační konstanta komplexu PDF-ribozom má hodnotu 2×10^{-6} (pro standardní stav $c^\circ = 1 \text{ mol/l}$). V bakterii *Escherichia coli* o objemu asi $0,7 \mu\text{m}^3$ se nachází přibližně 50 000 ribozomů. Stechiometrie vazby PDF na ribozom je 1:1.

3) Vypočtete, kolik z celkového počtu 1300 PDF v *E. coli* je za daných podmínek vázáno na ribozom.

body:

Úloha 2 Vazba P–N a oslí můstek k disulfidovému můstku**8 bodů**

Snad vůbec nejdůležitější reverzibilní posttranslační modifikací proteinů je fosforylace. Zajímavé je, že fosforylace může proběhnout nejen na hydroxylové skupině (Ser, Thr, Tyr), ale i na dusíkovém atomu vhodného postranního řetězce, tedy na sekundární aminoskupině postranního řetězce His. Produktem fosforylace His je fosforamidát, dusíkový analog esteru kyseliny fosforečné.

1) Nakreslete strukturní vzorec produktu fosforylace na postranním řetězci His.

body:

Fosforylovaný histidin (pHis) vystupuje jako meziprodukt v reakčních kaskádách dvousložkových signálních systémů bakterií (angl. two-component system, TCS). pHis v dimerizační a histidin-fosforylační doméně histidinové kinázy je prvním fosforylovaným meziproduktem celé kaskády, a jako takový je značně termodynamicky nestabilní.

2) Napište rovnici reakce rozkladu fosfohistidinu v kyselém prostředí.

body:

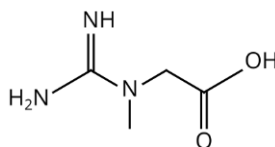

V signální dráze TCS následuje jako stabilnější, i když stále velmi nestabilní intermediát fosforylovaný aspartát (pAsp) na dalším proteinu, tzv. response regulátoru. Na rozdíl od fosforylovaných Ser, Thr a Tyr není pAsp esterem, nýbrž smíšeným anhydridem.

3) Pomocí strukturních vzorců napište rovnici přenosu fosfátu z pHis na Asp.

body:

Jinou molekulou obsahující makroergickou vazbu fosfátu na atom dusíku je kreatin (viz obrázek), významný jako přenašeč fosfátové skupiny a také meziprodukt metabolismu proteinů. Kreatin vzniká působením dvou enzymů, nejprve arginin:glycin amidinotransferasy (AGAT), poté guanidinoacetát methyltransferasy (GMT).

Obrázek: Kreatin.

4) Pomocí strukturních vzorců запиšte rovnici reakce katalyzované AGAT.

body:

Enzym kreatin kinasa umožňuje efektivní výměnu fosfátové skupiny mezi fosfokreatinem (pCr) a ATP. Uvažujme odpočatou svalovou buňku, v níž se vyskytují přenašeče fosfátu v koncentracích $[ATP] = 5 \text{ mmol/l}$, $[ADP] = 10 \text{ } \mu\text{mol/l}$, $[pCr] = 30 \text{ mmol/l}$ a kreatin $[Cr] = 2 \text{ mmol/l}$. Příslušné hodnoty standardní reakční Gibbsovy energie při pH 7 a 25 °C jsou známy: pro hydrolýzu ATP je $\Delta G^{\circ} = -30,5 \text{ kJ/mol}$; pro hydrolýzu pCr pak $\Delta G^{\circ} = -43,1 \text{ kJ/mol}$.

5) Určete Gibbsovu energii výměny fosfátové skupiny, $ATP + Cr \rightleftharpoons ADP + pCr$.

	<i>body:</i>
--	--------------

6) Bude za daných koncentrací probíhat fosforylace kreatinu ATP, nebo fosforylace ADP fosfokreatinem?

	<i>body:</i>
--	--------------

Je zajímavé, alespoň pro autory úlohy, že přesmyčkou výrazu kreatin můžeme získat slovo keratin. Keratin je strukturální protein obsažený v kůži a kožních derivátech, jako jsou vlasy, nehty nebo srst. Keratinová vlákna za svou pevnost vděčí v neposlední řadě zesíťování disulfidovými můstky mezi jednotlivými α -helikálními polypeptidovými řetězci. Na šikovní manipulaci s těmito můstky je založena dříve populární technika trvalé ondulace.

7) Nakreslete portrét ondulanta/ondulantky.

	<i>body:</i>
--	--------------

Trvalá ondulace v principu sestává ze dvou chemických kroků. Prvním krokem je redukce disulfidových můstků keratinu. Tato redukce by se jistě dala provést libovolným jednoduchým merkaptanem, např. 1-butanthiolem. Ten je ovšem velmi těkavý a přílišně zapáchá, což není překvapivé, neboť je strukturně příbuzný s hlavní složkou ochranného sekretu tchoře a skunka, 3-methyl-1-butanthiolem. Z tohoto důvodu se obvykle dává přednost amonné soli kyseliny obsahující thiolovou skupinu, např. thioglykolátu amonnému, $\text{HS-CH}_2\text{-COO}^- \text{NH}_4^+$. V tomto případě se zápach drží v přijatelných mezích, protože toto činidlo není prakticky vůbec těkavé.

8) Uveďte hlavní důvod, proč je thioglykolát amonný méně těkavý než 1-butanthiol.

	<i>body:</i>
--	--------------

9) Napište rovnici redukce disulfidové skupiny v keratinu, R-S-S-R' použitým činidlem.

	<i>body:</i>
--	--------------

Přítomný deprotonovaný amoniak NH_3 má ten příznivý účinek, že vlas nabobtná a stane se pro činidla prostupnější.

10) Uveďte hlavní důvod, proč je v roztoku činidla přítomen volný amoniak NH_3 a ne pouze NH_4^+ .

	<i>body:</i>
--	--------------

Poté se vlasy vymodelují do požadovaného tvaru a upnou do natáček. Ve druhém chemickém kroku se následně slabým oxidačním činidlem, např. peroxidem vodíku, obnoví disulfidové můstky, čímž se struktura vlasu zafixuje.

11) Napište rovnici oxidace redukovaného keratinu peroxidem.

	<i>body:</i>
--	--------------

12) Bylo by možné provést tuto oxidaci vystavením ondulanta/-tky působení volného vzdušného kyslíku? Pokud ne, proč? Pokud ano, proč se to tak v kadeřnické praxi nedělá?

	<i>body:</i>
--	--------------